

24804

60 3060

HET LEGER DE NATIE

3060

15 DECEMBER 1953

8^e JAARGANG — N° 12

PRIJS : 10 FRANK

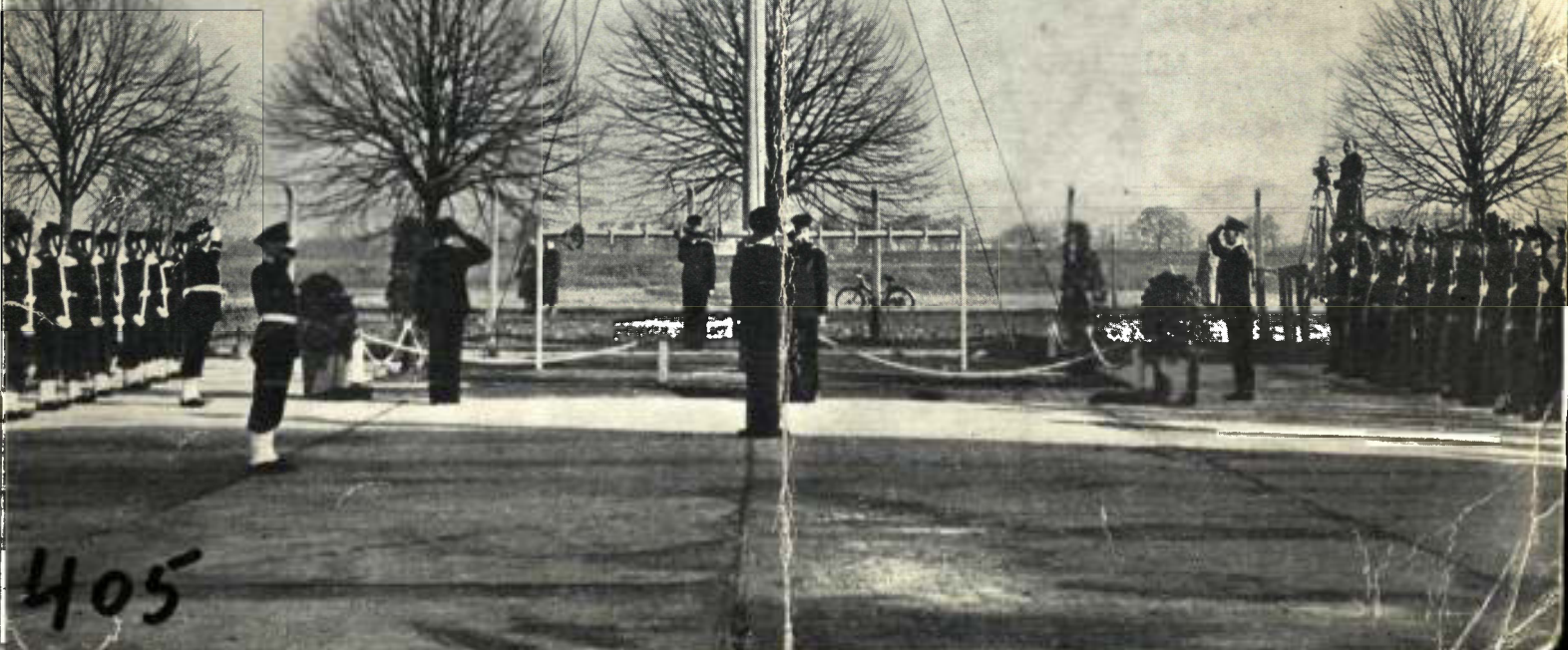
0307 002 5076

139488

281

DE OVERSTROMINGEN VAN 1953

HET LEGER-DE NATIE

Frijs per nummer: 10 F

Abonnement per jaar: 120 F

REDACTIE EN BEHEER: Ministerie van Landsverdediging, Directie Voorlichting en Documentatie
Broekstraat, 74, Brussel — Tel.: 18.32.61 — P.C.R. nr 3004.74.

De artikelen in dit nummer verschijnen onder de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vertolken dus niet noodzakelijk de opvatting van de Belgische Legerleiding.

Artikelen en afbeeldingen mogen slechts overgenomen worden mits toestemming van de redactie.
Niet ingelaste teksten worden niet weergezonden.

INHOUD

HET LEGER IN DIENST VAN DE NATIE

De overstromingen van Februari 1953, door Majoor S.B.H. Alen ... 3

MILITAIRE STUDIES

Terrorisme en banditisme in het Oosten, door Cees ... 13

GESCHIEDENIS

Dienstplicht en recrutering in de XVIII eeuw (II), door R. Boumans. 19

KUNST

Schetsen van Rubens, door R.-A. d'H. ... 25

LEI

anse Kerstgebruiken, door Henk Verheven ... 29

overzicht, door V. Van Vree ... 32

oor de maand, door Y.E.S. ... 34

publiceren, door Y.E.S. ... 35

militaire vakpers, door Hugo ... 37

de Zeemacht op de Rijn te Niehl.

WATERBOUWKUNDIG LABORATORIUM
BIBLIOTHEEK

3060

LABORATOIRE de RECHERCHES HYDRAULIQUES
BIBLIOTHEQUE

HET LEGER

DE NATIE

MAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

uitgegeven door de

DIRECTIE VOORLICHTING EN DOCUMENTATIE

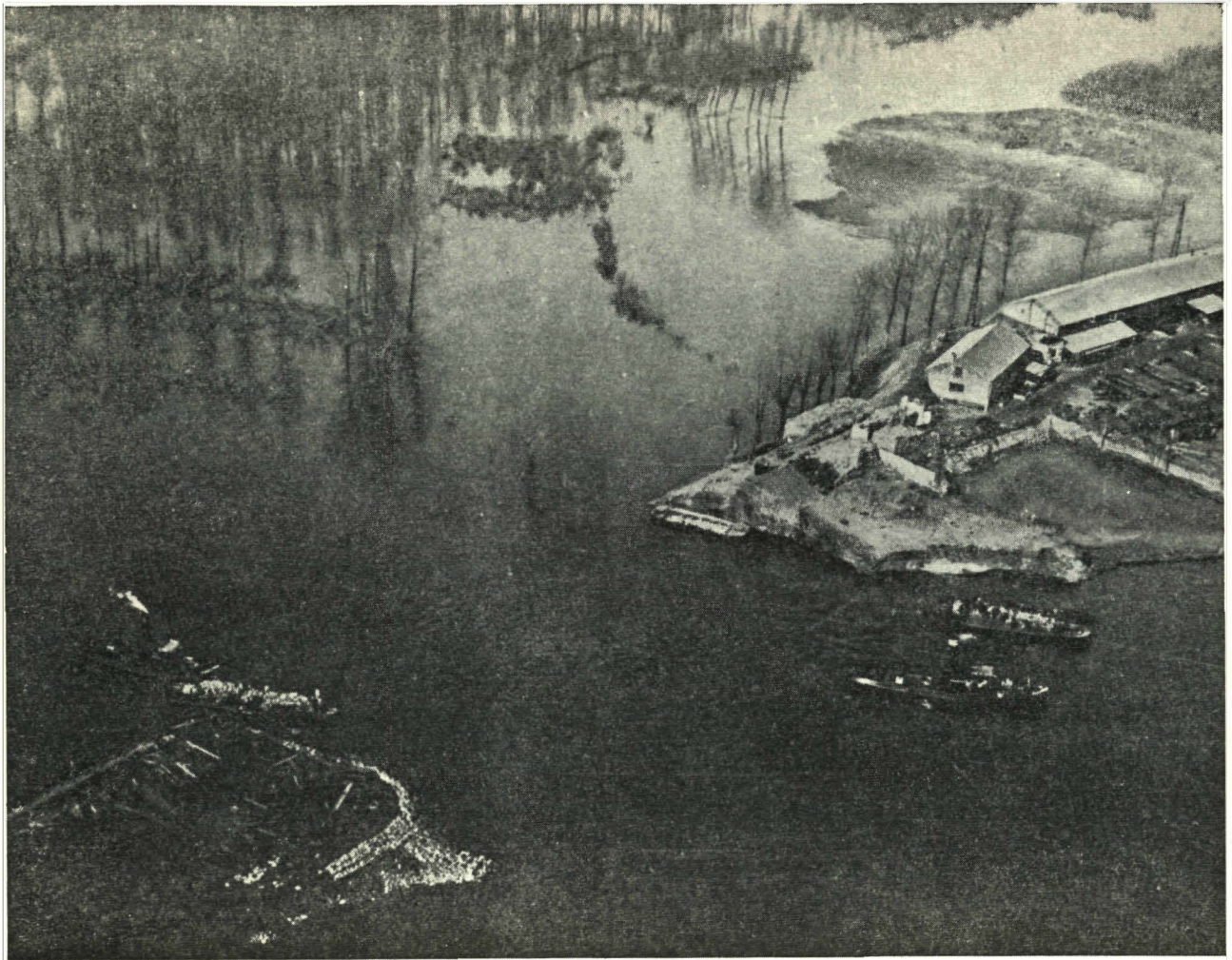
VAN HET M.V.L.

NUMMER 12

ACHTSTE JAARGANG

15 DECEMBER
1953

Een zicht op één van de vijf grote bressen in het Scheldebekken.

(Foto Ministerie van Openbare Werken)

De overstromingen van Februari 1953

door Majoor S.B.H. ALEN

Docent aan de Krijgsschool.

Waarom nu nog over de ramp gesproken?

Het is misschien wat laat om nog over de overstromingen van Februari 53 te spreken. Maar, buiten het feit dat dit onderwerp nog niet werd behandeld in dit tijdschrift, waar het nochtans terecht zijn plaats vindt omdat het ons werkelijk het Leger in dienst van de Natie toont, zijn er nog andere beschouwingen die ons aanzetten er toch nog over te schrijven.

Vooreerst, is het ooit te laat om een onderwerp te behandelen dat innig verbonden is met zoveel ellende, en waarvan de herinnering bij alle Belgen nog lang zal voortleven? Vandaag nog zijn in zekere polders de zandaanslibbingen, die elke landbouw beletten, niet volledig weggeruimd; nog zien we aan de woningen de schade, die deze leden na gedurende weken of maanden in het door de vloed aangevoerde slijkwater te hebben gestaan.

Nu dat de littekens van de ramp van Februari 53 traag uit ons land verdwijnen, kennen andere streken op hun beurt de ellende van de overstroming: in October laatstleden was Calabrië het slachtoffer ervan. Het bericht daarvan deed herinneringen die reeds vervaagden herleven.

Op het ogenblik, ten slotte, dat België zich grote opofferingen getroost om het leger van zijn politiek te hebben, moet men van iedere gelegenheid gebruik maken om er op te wijzen dat het leger, waarvan de uitbouw en het onderhoud zoveel geld en zorgen eisen, het gemene goed van alle Belgen is en dat het altijd gereed is om zich in dienst van de Natie te stellen wanneer deze het nodig heeft en zelfs vooraleer deze zijn hulp vraagt.

De pers heeft in die sombere Februaridagen eenstemmig hulde gebracht aan het Leger. Niemand zou zo oneerlijk zijn die hulde te betwisten. Het loont de moeite nochtans, een blik te werpen op de activiteit van onze strijdkrachten om ons te overtuigen van het ontzaglijk werk dat deze hebben verricht en om de enge samenwerking welke voor het algemeen belang kan en moet bestaan tussen het Leger, de bevoegde administratie en de politieke overheid in het licht te stellen.

Hoe de stormvloed zich voordeed

Laat ons ons eerst vluchtig overzien wat de stormvloed van Februari is geweest, hoe hij opkwam en

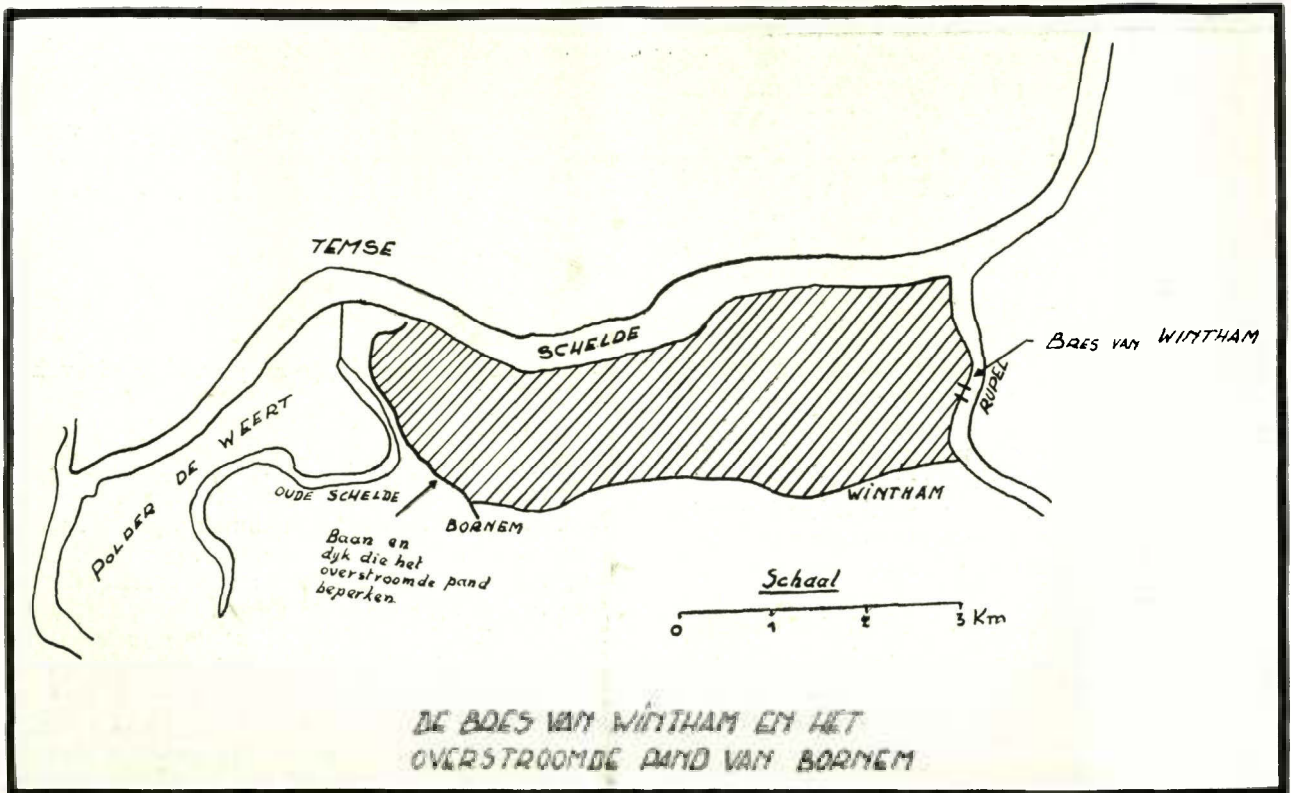
waarom hij zo een vlugge en geweldige uitwerking had.

Op Zaterdag 31 Januari en in de nacht van 31 Januari op 1 Februari is het een doorslecht weer. Het waait geweldig en 's nachts werden in het Brusselse hier en daar dakpannen afgerukt. In het binnenland laat niets een stormvloed vermoeden. De volgende dag hoort het land met verbazing dat een echt drama zich langs de kusten van de Noordzee heeft afgespeeld. Spoedig blijkt de uitgestrektheid van de ramp: in Groot-Brittannië, Nederland en België hebben talrijke dijken begeven; onder de ongewoon hoge vloed, werden op weinig tijd gebieden overstroemd, welke in een noeste arbeid gedurende eeuwen op de zee veroverd werden. Het water verwoestte al wat zijn weg versperde, en sleepte goederen, dieren en mensen mee. Overlevenden vluchtten op de dijken die dan onder hun voeten begaven of op het dak van hun huis dat later ineentortte. De doden worden reeds met honderden geteld.

België werd niet bijzonder zwaar getroffen; de kust heeft veel geleden en daarheen gaat eerst de algemene aandacht. In de badsteden van het noordelijk deel van de kust heeft de zee op vele plaatsen de dijken doorgebroken. Oostende staat onder water. In Het Zoute vernietigen nieuwe instortingen elke dag verder de promenade. Al spoedig nochtans gaat ook de aandacht naar de toestand in het Scheldebekken, waar de dijkbreuken ten slotte veel talrijker blijken te zijn.

Het eerste algemeen overzicht van de ramp spreekt van enkele tientallen doorbraken in de dijken aan de kust en een totaal van 300 openingen of ineentortingen in de dijken van het Scheldebekken (Zenne, Dijle, de beide Neten, Rupel, Durme, Schelde).

Wat was er gebeurd en hoe waren de kostelijke werken, door de mensen ter bescherming opgericht, door één storm weggevaagd? Alleen in een samenloop van ongunstige omstandigheden die alle in dezelfde zin werkten kon kan men een verklaring vinden voor de ongewone hevigheid van de stormvloed: de meteorologische en astronomische factoren hebben in de nacht van 31 Januari op 1 Februari samengespannen. Op 1 Februari moest een springtij plaats grijpen, 't is te zeggen een vloed

die, onder de invloed van de samengevoegde van de aantrekkingskracht van zon en maan ingevolge hun onderlinge stand 1 m 50 hoger kan zijn dan de vloed van het zogenaamd dood tij.

Normaal zou dit slechts het door de vacatiegangers gekende en genoemde « grote tij » hebben veroorzaakt. Maar meteorologische factoren hebben de zaak verergerd: een stormdepressie die reeds de vorige dagen de kusten van Schotland overtrok, bereikte de Noordzee en veroorzaakte zuidwestenwinden die vervolgens naar het Noordwesten draaiden. Zij hadden de ongewone snelheid van meer dan 30 m/sec of 100 km/u en stuwden ontzaglijke massa's water op de kusten af en de Scheldemonding in. Overal overtrof het waterpeil aanzienlijk dit van een normaal springtij. De wind die in de nacht van 31 Januari op 1 Februari opstak zal verscheidene dagen aanhouden en men zal tot 4 of 5 Februari moeten wachten om getijden te hebben die met de voorspellingen overeenkomen. Indien wij als critieke snelheid een windsnelheid van 20 m per seconde aannemen, kunnen wij zeggen dat de storm meer dan twintig uur geduurd heeft.

Al deze factoren hebben samengespeeld, en daardoor de ramp veroorzaakt: springvloed en een buitengewoon hevige storm, met gedurende enkele dagen onophoudelijk hevige noordwestenwinden over de Noordzee, die de vorm heeft van een smalle, N-Z gerichte trechter. Te Antwerpen heeft het waterniveau 7,85 m bereikt en met 2,79 m de voorziene waterstand overschreden.

Het mechanisme van de verwoesting der dijken

Welk is het verwoestend mechanisme dat de zeedijken en deze van het Scheldebekken heeft doorgebroken?

Aan de kust krijgen de dunne baksteen- of blokkenbestedingen, die met hun basis steunen op een net van houten damplanken en de schuine helling van de dijk beschermen, de stoten van ontzagelijke watermassa's op te vangen. Had de steungrond steviger geweest, ze zouden weerstand geboden hebben, maar het water dat er op beukt valt ze ook aan in de rug: het zijpelt door en doorweekt de aardmassa waarop ze steunen. De golven hebben aldus de bekledingen waaraan een stevige basis ontbrak gemakkelijk opgebroken en meegesleurd. Daarna wordt ook het zand weggespoeld, de dijk stort in alsook de baan en de promenade welke op de dijk waren aangelegd.

In de Scheldebekken is het verwoestingsproces verschillend. De Schelde en haar bijrivieren die aan de getijden onderworpen zijn vloeien tussen dijken; bij hoogtij is het waterniveau in de rivieren aanzienlijk hoger dan het omgevend land, de polders, welk op de stroom gewonnen werden na honderden jaren werk van de oeverbewoners. Dat deze dijken eeuwenoud zijn blijkt wel duidelijk uit volgende zeer oude organisatie: de oeverbewoners zijn gegroepeerd in « polders » een soort belangengemeenschappen, geleid door dijkgraven. Deze gemeenschappen die verantwoordelijk zijn voor het toezicht en het

Deze foto toont duidelijk het mechanisme van de dijkdoorbraken in het Scheldebekken. Ingevolge het abnormaal hoogtij stijgt het water tot aan de kruin van de dijk, vindt hier en daar een gunstige overloop en vloeit over de dijk. Wanneer dit overlopen een zekere tijd aanhoudt, geraakt het binnenbeloop van de dijk doordrenkt en verliest zijn cohesie. Het doorsijpelende water sleept eerst de kleinste deeltjes mee en naarmate de helling steiler wordt, ook de grotere deeltjes. Weldra schuift volgens een holrond vlak een gans stuk van de dijk. Houdt het overlopen nog aan dan kan de dunner geworden dijk begeven en er ontstaat een breuk.

onderhoud van de dijken, genieten van een soort administratie autonomie. De centrale overheid komt slechts tussen wanneer het om het algemeen belang gaat. Een deel van de dijken, frontale dijken genoemd, vallen in de bevoegdheid van het Bestuur van Openbare Werken. De dijkgraven passen met grote zorg en toewijding op hun gebied maar het is niet zeker dat de beschikbare financiële middelen toelaten de beschermingswerken perfect te onderhouden. Ware het zelfs zo geweest, dan nog zou de vloed van 1 Februari verwoestingen hebben aangericht.

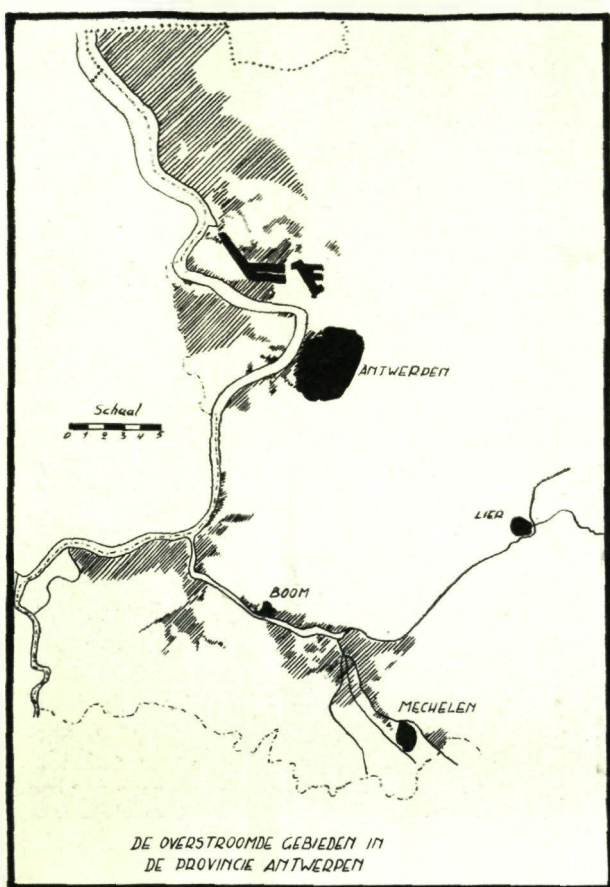
De miljoenen kubieke meters water die de samenwerkende krachten van wind en maanaantrekking de Scheldemonding instuwen, stromen de Schelde op, slaan de vernauwde aders van haar bijrivieren in, doen deze zwellen en brengen het waterniveau op een nooit bereikt peil. Het water stijgt tot aan de kruin van de dijk, vindt daar een gunstige overloop, stort over de dijk en loopt in de nabije polders. Wanneer het overslaan van het water hevig is en nogal lang duurt, wordt het binnenbeloop van de dijk doordrenkt en verliest zijn cohesie.

Het afsijpelend water sleept eerst de kleinste deeltjes mee, en naarmate de helling steiler wordt

en de snelheid dus vergroot, worden de meegesleepte deeltjes ook groter. Weldra verschuift volgens een holrond vlak een gans stuk dijk in de polder.

Wanneer de aldus dunner geworden dijk begeeft, vormt er zich een breuk, waarvan de bodem eerst bij laagtij nog boven water komt, maar langzamerhand, onder de invloed van ebbe en vloed, dieper en dieper uitgehold wordt. Bij hoogtij dringt het water de polders binnen. Indien men niet vlug maatregelen neemt om de bres te stoppen, wordt de drempel die de rivier van de polders afscheidt meegesleept en bereikt de diepte progressief 10, 15 tot zelfs 20 meter. De randen van de bres die tweemaal per dag eerst in de ene en dan in de andere richting aangetast worden door stromingen die 5 à 6 meter per seconde bereiken, worden met brokken weggerukt en de kleine breuk van 8 of 10 m overschrijdt na enkele dagen 70 of zelfs 100 m.

In 't geheel heeft het hierboven beschreven verwoestingsmechanisme, buiten de dijkineenstorting aan de kust, 240 breuken en een honderdtal inzakingen in het Scheldebekken veroorzaakt, deze verwoestingen bereiken zover van de riviermond afgelegen gebieden als de omstreken van Lier en Mechelen. De overstromde polders bedekken in 't geheel een oppervlakte van 10.000 ha voor de pro-

vincie Antwerpen. Andere polders die nog door binnendijken beschermd zijn kunnen op ieder ogenblik door het water overspoeld worden.

De problemen van het herstel

Welke vraagstukken stelt de strijd tegen de ramp tijdens de eerste dagen van Februari? Ze schijnen ons van tweeërlei aard: de dringende problemen en deze waarvan de oplossing een paar dagen, zelfs een paar weken mag wachten.

De dringende vraagstukken betreffen het beperken van de verwoestingen. Het programma van de dringende werken moet rekening houden met de onmiddellijk beschikbare mankracht, in de eerste plaats dus het leger: grote getalsterkte, wel geëncadreerd maar weinig voorbereid, en de massa werklozen, zonder kader en zonder grote cohesie. Men moet ook rekening houden met het voor 15 Februari voorziene springtij dat heviger zal zijn dan dit dat voorzien was voor 31 Januari.

De dringende werken betreffen:

- de onmiddellijke versterking van de ingestorte zeedijken, om te beletten dat de vloed het ondermijningswerk zou verder zetten en de gebouwen op de dijken doen instorten;

- het vlugge herstel van de dijkinzakkingen in het Scheldebekken, ten einde ver genoeg gevorderd te zijn als de grote vloed van 15 Februari opkomt.

Zo de wind op die dag opkomt, kan iedere inzakking in breuk veranderen, wat het herstellingsprobleem nog zou bemoeilijken;

- de afsluiting van de overstromingsgebieden, zo mogelijk vóór de noodlottige datum van 15 Februari;

- de onmiddellijke versterking van de randen en de bodem van de breuken, daar er gevaar bestaat dat ze breder en dieper worden.

De vraagstukken waarvan de oplossing pas op de tweede plaats kan of mag komen, hetzij omdat ze kunnen wachten, hetzij omdat de mobilisatie en het aanwenden van de nodige middelen tijd vraagt, betreffen de definitieve herstelling van de ingezakte dijken, het stoppen van de doorgebroken dijken van het Scheldebekken, de definitieve herstelling van de dijk aan de kust.

De omstandigheden waarin een oplossing van die problemen diende gezocht te worden waren weinig bemoedigend.

Na verscheidene dagen heeft men nog geen volledig overzicht van de verwoestingen opgemaakt, en kan men dus ook nog geen inventaris van de werken opmaken. Immers het te prospecteren gebied is uitgestrekt en veel breuken werden nog niet onderzocht.

Wat meer is, werkelijk bekwame dijkwerkers zijn zeer zeldzaam en dit is wel te begrijpen als men het uitzonderlijk karakter van deze ramp beschouwt; zoals de oorlog de beste school is waar men oorlog leert voeren, zo is het te midden van de overstromingen dat men ze zal leren bestrijden. Anderzijds is de bevoorrading in zandzakjes moeilijk, en overtreft de vraag de beschikbare hoeveelheid. De goede wil is er, maar men handelt zonder samenhang.

De organisatie van de strijd tegen het water

Hoe zal de strijd georganiseerd worden?

In een eerste phase, nogal gedecentraliseerd en onsamenhangend. Onder de drang der omstandigheden zal het leger, dat bijna alleen optreedt en dikwijls uit eigen initiatief, dringend geachte problemen aanvatten die binnen de perken van de capaciteit zijner arbeidskrachten blijven. In de tweede phase, meer gecentraliseerd, stelt het Bestuur van Openbare Werken progressief burgerlijke ondernemingen en gespecialiseerde krachten aan het werk; het leger helpt verder maar, daar het zijn dringende opdracht voltooid acht, trekt het geleidelijk het grootste gedeelte van zijn troepen terug, behalve enkele genie-eenheden die ter plaats zullen blijven.

De eerste phase: de dringende herstellingen

De eerste phase begint op 1 Februari, dag waarop de contingenten van de drie Machten opgeëist en aan de kust en in de Antwerpse polders aan het

De bres van Wintham in haar beginstadium

werk gesteld worden. De hogere overheid heeft op eenvoudige en logische wijze het werk in de omgeving van Antwerpen georganiseerd. Dit gebied werd in vier werksectoren verdeeld. In iedere sector beschikt een verantwoordelijk genie-officier over genie-eenheden die een kern van hoogst bekwame arbeiders uitmaken en hun kostbaar materieel aanvoeren. Hij beschikt ook over eenheden van alle wapens, die haastig vanuit alle hoeken van het land werden aangebracht en die volgens een rotatiesysteem zullen afgelost worden. Die genieofficiëren hebben een grote vrijheid van handelen en het recht werkkrachten, materieel en materialen op te eisen. De verbinding met Bruggen en Wegen wordt ingericht, maar dit eerder op hoger niveau; op lager niveau, in de werksectoren, is ze sporadisch. daar wordt dikwijls alle initiatief aan de verantwoordelijke officieren overgelaten.

De eerste werken waarop het leger zich toelegt zijn de reddingsoperaties. Overall, en wel te verstaan zonder actieplan, gaan kleine groepen mannen van de genie op hun aanvalsbotten met platte bodem, in soms verbazende maar altijd roerende omstandigheden, mensen, dieren, en als het kan schamel bezit redden. Wat een ijver! Wat zijn ze ver van het polygoon! Hier heeft men geen oversten nodig om ze tot de arbeid te dwingen; ze willen er allemaal bij zijn, ze willen allen risico's nemen. Terzelfdertijd, naarmate de breuken opgespoord worden, ope-

nen zich overal werkplaatsen. Bij de inzakkingen van de voornaamste dijken bouwen de soldaten dijkjes: het zijn kleine dammen die uit zandzakken bestaan welke hier en daar verstevigd worden door paaltjes, onderling door ijzerdraad verbonden.

Technisch is het werk eenvoudig, maar hoe lastig! Op een plaats moet de vulling van de zakken op honderden meters van de werkplaats gebeuren en deze moeten dan dagenlang door mannen getransporteerd worden langs de glibberige leemwegen die zich over de smalle kruin van de dijken kronkelen; regen- en sneeuwbuien doen het saaie werk niet ophouden. Elders is de werkplaats gans omringd door water en dient alles per boot aangebracht te worden: materieel, uitrusting, voeding, en zelfs de zandzakken die elders moesten dienen gevuld worden. Bij de bressen waarvan de bodem bij ebbe onder water staat en die principieel aan burgerlijke ondernemingen voorbehouden zijn, vullen en stockeren de soldaten duizenden zakken welke men zal gebruiken bij de eerste stoppingswerken: moeilijk werk voor de mannen en de kaders die vaak de voldoening niet kregen de uitslag van hun inspanningen te zien. Dit werk was zelfs zeer ondankbaar op sommige plaatsen zoals in Wintham, waar onder de ogen van dezen die ze gevuld hadden, tienduizenden zakken door de Rupel meegesleurd werden samen met het gedeelte van de dijk waarop ze opgeslagen waren.

De technische bijdrage van het leger in de eerste phase

De meeste van die werken hebben zekere trekken gemeen: ze worden gekenmerkt door het massale gebruik van weinig gespecialiseerde werkrachten, echter goed geëncadreerd en gans toegewijd aan het werk van algemeen nut. De tussenkomst van het Leger was nochtans niet overal van een dergelijke technische eenvoud. Op sommige plaatsen onderscheidt het zich door de technische hoedanigheid van het werk en ook door het gemak en de soepelheid waarmee het zijn inspanning kan verleggen.

We denken o.a. aan de gemeentelijke dijk van Zandvliet waar het 27e Geniebataljon, onder bevel van majoor Dutoy, een bijzondere vermelding verdient. Vroeger werden verscheidene openingen in die dijk aangebracht om de wegen tussen Zandvliet en Berendrecht en hun westerpolders doorgang te verlenen. Al deze openingen waren bijtijds gestopt, behalve één, waar bij elke vloed een golf binnenstroomde die dreigde de reeds begonnen werken ten zuiden van Berendrecht in gevaar te brengen.

Men had het bouwen van twee uit zandzakken bestaande landhoofden aangevat: deze oplossing leverde het grote nadeel op, de snelheid van de stroom te vergroten naarmate de aan de vloed geboden sectie verminderde. De 27^e Genie dacht dan een origineel afsluitingsplan uit en verwezenlijkte het. Het zette de bouw van de landhoofden voort totdat de opening van de bres tot op 12 m verminderd was en gebruikte ze als terras voor het monteren van laadbomen, bestemd voor het plaatsen van een raam dat juist in de sectie van de breuk zou passen (12 m breedte, 6 m diepte). Na uitstekende afloop van het plaatsen en van het vastmaken van het raam, gooide men zandzakken stroomopwaarts bij vloed en stroomafwaarts bij ebbe; zo verminderde men de sectie alsook de snelheid van de stroming. Men dempte dan progressief de opening met een dijk van 8 m breedte, dan plaatste men een heimachine op pontons die langs de afsluitingsdijk kon bewegen en heide stroomafwaarts een vijftigtal palen in om de dijk te ondersteunen. Deze, op 30 cm afstand van as tot as ingeheide palen vormden een tamelijk dicht rooster welk bij vloed het doorspoelen van de zakken tussen de palen belette. De stranding aan de voet van het raam van een beladen drielidig Baileypon-ton, en het profileren van de dijk voltooiden de werken.

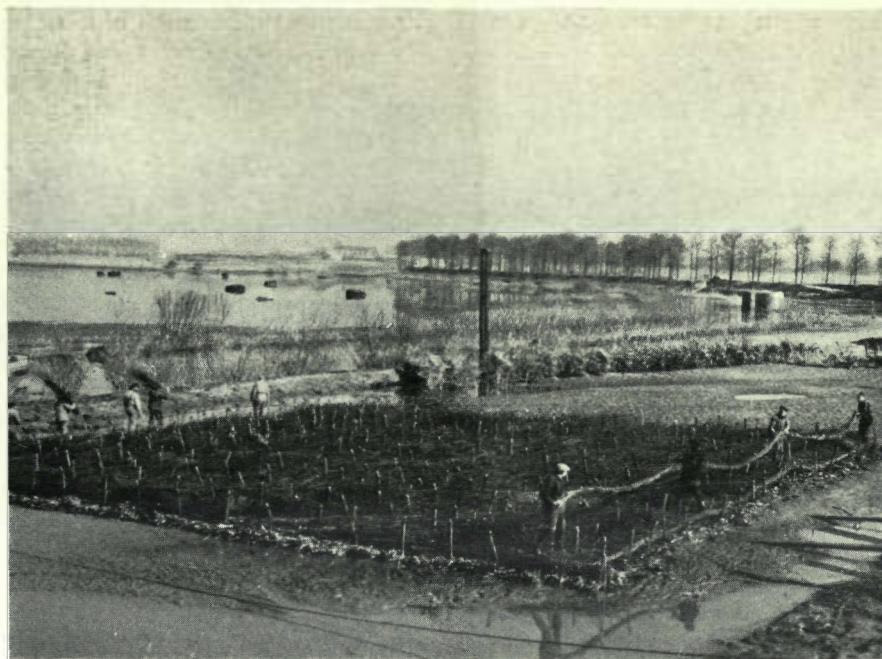
Het bouwen en plaatsen van het raam duurde drie dagen; het heien van de palen anderhalve dag en twee nachten. In één nacht heide men 15 palen van 12 m met een door mankracht bediende heimachine. Dit kenmerkend voorbeeld toont aan wat goed geëncadreerde geniesoldaten kunnen wanneer ze bewust zijn nuttig werk te verrichten; het toont ook aan hoe de militaire ingenieur in dringende

situaties bekwaam is in zeer korte tijd een originele en vlugge oplossing te vinden en te verwezenlijken.

Wij zouden graag door een ander voorbeeld aantonen, hoe gemakkelijk een militaire organisatie haar inspanning kan concentreren en verplaatsen volgens de behoeften. De breuk in de dijken van de Rupel te Wintham liet de vloed door, welke een polder van ongeveer 1.200 ha, gaande van de Rupel tot aan de baan Bornem-Temse, overstroomde. Deze baan, die een dijk vormde, scheidde het overstromingsgebied van de polder en de gemeente Weert. De polder van Weert welke zich uitstrekt tussen de hoge dijken van de Schelde en een oude arm daarvan, de Oude Schelde, was het uitverkoren oord van Verhaeren die er de zachte en stille schoonheid van genoot. Hij is een van de laagste polders van België. Alhoewel ten Westen goed beschermd door de indrukwekkende Scheldedijken, is hij het minder tegen het water van de verder afgelegen Rupel, waartegen hem alleen de lichte afdamming van bovengemelde weg Bornem-Temse beveiligd. Deze dam voldeed trouwens aan de behoefte, zolang de opening van Wintham tamelijk kleine afmetingen behield. Het water dat zich van de bres van Wintham af verspreidde sloeg de baan met een amplitude van een paar decimeter en met een vertraging van verschillende uren op de vloedschommelingen in Wintham. Maar de bres van de Rupel werd geleidelijk wijder, de stroomsnelheid duizelingwekkend (op een nacht werden twee boten die de Rupel afvaardden en langs de bres voorbijkwamen letterlijk door die bres opgezogen en met geweld in de polder gespoeld, gelukkig zonder schade). In Bornem vergroot de amplitude van de getijden met de breedte van de bres en met haar debiet; men acht het nuttig het niveau van de baan door een muurtje uit zandzakken te verhogen maar de situatie is niet verontrustend.

De wedloop tegen het opkomend water voor het behoud van de Polder van Weert

In de nacht van 9 op 10 Februari slaat de vloed verschillende meters dijk weg te Wintham en waarschijnlijk ook een deel van de drempel van de bres. De 10^e Februari rond de middag varen de genie-officier van de sector en een ingenieur, door het centraal Bestuur van Bruggen en Wegen gezonden, in een motorbootje de bres van Wintham voorbij: ze stellen de verwoestingen vast die niemand tot hier toe had gemeld en vatten onmiddellijk het tragische van de toestand: het debiet van de breuk is wellicht verdubbeld en de amplitude van de vloed te Bornem zal, zonder twijfel, ook verdubbelen, wat wil zeggen, dat bij de volgende vloed, rond middernacht, de golf het muurtje zakken en de baan zal overstromen, er een breuk veroorzaken en zich zal storten in de polder van Weert, waar nog niemand het gevaar vermoedt. Van de bres van Wintham worden dadelijk telefonische orders gegeven, bijna al de genie-eenheden die in de sector werken krijgen

*De techniek van dichten van grote bressen.
Op een bij laagtij boven komend stuk grond wordt een groot vlot gebouwd van rijshout.
Bij opkomend tij gaat het vlotten en het wordt in de bres gesleept waar men het dan
door het te belasten met stenen tot zinken brengt op het ogenblik dat de stroming
in de bres ophoudt.*

het bevel zich naar Bornem te verplaatsen; een compagnie ter versterking en kipauto's worden te Antwerpen gevraagd en 250 werklozen worden te Bornem opgeëist.

Zo hoopt men 600 burgerlijke en militaire arbeiders in het begin van de namiddag te kunnen verzamelen, om het niveau van het dijkje op te hogen en het te versterken met het oog op de vloed van de nacht. Het werk is niet onbeduidend indien men bedenkt, dat de weg tussen Bornem en de Schelde meer dan 2 km lang is. Men beschikt over twee of drie uren klaarte en drie of vier uren nacht om het werk te verrichten. Alles moet nog gedaan worden: de zakken verzamelen, vullingswerkplaatsen zoeken en ze verlichten, militaire politie roepen om het verkeer van de vrachtauto's te regelen, het werk verdelen om een degelijk rendement van de beschikbare mankracht en middelen te bekomen.

Rond 16 uur verlaat de eerste met zakken beladen kipauto een van de vullingsplaatsen en rijdt naar Bornem. De kringloop is ingezet en gaat werken zonder oponthoud tot aan de vloed. Ondanks de sneeuwbuien vullen werklozen en soldaten de zakken, en laden ze op de kipauto's: deze nemen de weg naar Bornem en storten de zakken uit, die groepjes soldaten dadelijk op het dijkje opstapelen. Intussen is een transportpeloton uit Antwerpen aangekomen om te helpen bij de evacuatie van Weert welke op elk ogenblik door dhr. Arrondissementscommissaris van Mechelen kan worden bevolen.

Te middernacht is de zonder hoop ingezette par-

tij gewonnen: de vloed werd met een paar centimeter overwonnen. Het is weinig, maar het was genoeg voor het ogenblik. Vanaf dit ogenblik en gedurende de volgende dagen en nachten, speelt er zich een snelheidswedstrijd af tussen enerzijds de soldaten, door de werklozen en enkele vrijwilligers geholpen, en anderzijds de vloed die dagelijks enkele centimeter stijgt. Verschillende keren denkt men dat alles verloren is: het water stroomt op de baan die begint te begeven. De volharding van de geniesoldaten zal het halen en wij denken met dankbaarheid onder andere aan de chauffeurs van de kipauto's van het 11^e Geniebataljon, half in slaap achter hun stuur en waarvan sommige geen drie uren rust kregen op veertig uren werk. Drie tot vierhonderdduizend zakken werden op de baan gelegd. Schrandere werken worden door de ingenieur van Bruggen en Wegen die zich ter plaatse bevindt voorgesteld; ze zijn bestemd om het water dat door de dijk sijpelt op te vangen, zijn groot geweld te verminderen en het langs pijpen naar de Oude Schelde weg te leiden; ze worden onmiddellijk door de Genie uitgevoerd. Dit is een uitmuntend voorbeeld om aan te tonen hoe samenwerking kan bestaan tussen de burgerlijke en de militaire genie. De politieke overheid werkt ook zeer actief mee, door het toedoen van dhr. Arrondissementscommissaris van Mechelen, die de sector niet verlaat, de activiteiten van de gemeentebesturen coördineert en het opeisen van werkkraacht en materieel vergemakkelijkt.

Halen we nog aan, als voorbeeld van vlugge

en massale tussenkomst van het leger, het aanleggen te Blauwgaren, bij het fort van Lillo, van een dijk van 500 m in de recordtijd van vier dagen, alhoewel er alleen bij eb gewerkt kon worden, alsook de werken op de baan Melsele-Kallo De streek van Dendermonde, Rupelmonde, Vlassenbroek verdient ook een melding met haar talrijke werkplaatsen, daar het de enige sector is, waar het door Bruggen en Wegen bepaalde niveau vóór de critieke datum van 15 Februari bereikt werd.

Alle werkplaatsen zouden om de ene of andere reden geciteerd moeten worden; wij hadden het hier alleen over de meest kenmerkende omdat ze twee karakteristieke aspecten van het optreden van het leger in het licht stellen.

Om de tussenkomst van het leger in die periode te schetsen halen we enkele cijfers aan. Het leger heeft 250 bressen of inzakkingen gestopt, honderde meter nieuwe dijken gebouwd of het niveau van reeds bestaande dijken op verscheidene kilometer verhoogd. Het aantal gebruikte zandzakken mag op ongeveer 1.200.000 geschat worden; het totaal van de gepresterde dagen bedraagt 22.000 voor West-Vlaanderen, 21.000 voor Oost-Vlaanderen en 44.000 voor Antwerpen, hetzij een totaal van 87.000 voor de maand Februari.

De tweede phase : het stoppen der grote bressen

De tweede phase wordt gekenmerkt door de progressieve tewerkstelling van burgerlijke ondernemingen die onder toezicht van het Bestuur van Openbare Werken het stoppen van de grote bressen gaan beginnen, zoals die van Wintham of van Berendrecht. In de loop van die phase helpt het leger de burgerlijke ondernemingen door materieel te lenen (vrachtauto's, schepen, brugelementen), door de werkplaatsen te verlichten, door bepaald technisch werk te verrichten en door niet gespecialiseerde werkrachten te leveren om het voltooien van de werken te vervroegen.

De techniek van het stoppen der bressen

Welke techniek wordt gebruikt om de bressen te stoppen? Ze is nogal eenvoudig opgevat, alhoewel de uitvoering ervan soms veel handigheid eist; het volstaat matten in rijswerk, of zinkstukken te bouwen, welke tot aan de bres worden gesleept, gebalast en ondergedompeld. De opeenhoping van matten vormt een soort filtrerende dijk die lenig weerstand biedt aan de doorgang van het water. Zodra het niveau van deze dijk dat van de eb overschrijdt, bekroont men hem met zandzakken. Zo snijdt men definitief alle verbinding tussen rivier en polder af. De polder wordt daarna door een aantal sluisjes en pompen drooggemaakt. Men geeft aan de dijken hun definitieve vorm door het aanbrengen van leem en zand die door pontons met openslaande bodem of zuigmachines getransporteerd worden. De matten die bestaan uit dun en lang gevlochten of geruit rijswerk worden bij eb op een laag terrein gebouwd waar de vloed ze opneemt; men sleept ze dan tot waar men ze wenst onder te dompelen.

Pontons met blokstenen of kasseien geladen komen het anker leggen aan beide kanten van het zinkstuk, arbeiders lossen de blokstenen met de hand en verdelen ze zo regelmatig mogelijk. De matten zinken langzaam en gaan zich op de bodem van de bres neerzetten. De beschikbare tijd voor de slepings- en onderdompelingsverrichtingen is zeer kort; dit geschiedt wanneer er geen stroming in de bres is, en dus het niveau van het water in de polder gelijk is aan dat in de rivier; er moet vlug gewerkt worden, en hierin bestaat grotendeels de moeilijkheid van deze techniek. De werklieden die bekwaam zijn een behoorlijk zinkstuk te bouwen zijn zeldzaam, het beroep gaat verloren, daar de behoefte eraan klein is. Zeldzamer nog zijn de ploegbazen die bekwaam zijn met autoriteit, snelheid en bekwaamheid de manoeuvre van plaatsing en stranding van een mat te leiden. Zekere specialisten kwamen van Nederland en men moet de beslistheid waarderen van het Bestuur van Openbare Werken, dat bewust een risico nam en bevel gaf zekere grote breuken te stoppen, tegen het uitdrukkelijk advies in van die specialisten.

Rond het einde van de maand Februari zijn de meeste ondernemingen op goede weg en beschikken over het nodige personeel. De springtijden van de 15^e en van de volgende dagen hebben geen verdere verwoestingen veroorzaakt: geen enkele dringende tussenkomst is te voorzien en het leger, dat zijn taak voleindigd acht, trekt het grootste deel van zijn krachten terug om ze weer naar de opleiding en naar hun gewone opdrachten te sturen.

De lessen uit de ondervinding van Februari 1953

Uit de ondervinding van Februari 1953 moeten we lessen halen. Er werd gezegd, dat een stormvloed als die van Februari zich enkel om de twee of drie eeuwen voordoet. Alhoewel sceptisch voor de waarde van de statistiek die tot dit cijfer leidde, zullen we deze probabiliteit als juist aanvaarden. Wij denken nochtans, dat het toeval, dat aan geen wetten, maar wel aan grillen beantwoordt, zich niet bekommert om de cijfers waaraan men het wil onderwerpen en dat het voorval van gisteren zich morgen opnieuw kan voordoen. Anderzijds kan een samenloop van omstandigheden, minder onvoorzienbaar dan die van Februari, zich op ieder ogenblik voordoen en schade veroorzaken, meer beperkt in oppervlakte maar plaatselijk even zwaar. Het gaat er om zich niet onverwachts te laten overvallen en vanaf vandaag die strijd voor te bereiden die we morgen misschien zullen moeten leveren.

Het hoofdprobleem bestaat er in een bevels- en coördinatieorganisme op te richten dat zou optreden van zodra de noodtoestand, hetzij op nationaal — hetzij op lager niveau (bijvoorbeeld de provincie) zou uitgeroepen worden. De complexiteit van dit probleem is ons niet onbekend evenmin als de kwestie van de verantwoordelijkheden, waarin, buiten de polders, drie ministeries, Landsverde-

De waarde van de tussenkomst van het leger bij natuurrampen is vooral gelegen in het feit dat praktisch onmiddellijk grote getallen wel geencadreerde werkkrachten kunnen worden ingezet en aldus de omvang van het onheil beperkt.

diging, Openbare Werken en Binnenlandse Zaken betrokken zijn. Dit wijst erop dat het vraagstuk op gouvernementeel niveau moet worden behandeld, en dat alle pogingen om het op te lossen in een enger kader steriel zullen blijven; we denken zelfs dat de oplossing samen met Nederland moet worden gezocht. Dit bevels- en coördinatieorganisme zou verantwoordelijk zijn voor het opstellen van nu af aan van plannen die lenig genoeg zouden zijn om zich aan de verschillende eventualiteiten aan te passen. Het zou ook verantwoordelijk zijn voor het verzamelen van de nodige middelen op het ogenblik van de strijd, voor de verdeling ervan tussen de verschillende uitvoeringsorganen en voor het geven van alle nuttige richtlijnen om de ramp volgend doeltreffend te bestrijden. Hoe moet het samengesteld worden? Welke afgevaardigden moeten er zetelen? Aan wie van hen moet voorrang gegeven worden? Zoveel vragen, zoveel vraagstukken die aan onze competentie ontsnappen en hier hun plaats niet vinden.

Veronderstellen we het bevels- en coördinatieorganisme opgericht, dan denken we dat het plannen zou moeten opstellen die hun plaats vinden in op mobilisatie dossiers gelijkende dossiers. Deze plannen zouden een bepaald aantal hypothesen moeten voorzien, gekozen tussen de meest waarschijnlijke en zou voor ieder geval moeten rekening houden met :

X — het inrichten van een doelmatige waarschuwingdienst;

— een schatting van de te verwezenlijken werken, en hun respectievelijke prioriteit van uitvoering,

— de te werk te stellen krachten, hun aard en een schets van hun verdeling over het terrein,

— de hulp aan personen (evacuatie, gezondheidsmaatregelen, enz...),

— de nodige materiële en materialen, hun aankoop, hun transport en hun verdeling (eventueel het bij voorbaat opslaan, van zakken o.a.),

— de rol van de plaatselijke overheden,

— de van nu af uit te voeren werken (consolidatie van dijken, enz...),

X — de zo nauwkeurig mogelijk bepaalde verantwoordelijkheden van de verschillende uitvoeringsorganen.

Daar dit alles zeer goed lijkt op een oorlogsplan, willen wij er aan herinneren dat dergelijke plannen hun uitvoering moeten krijgen in de eerste dagen na de ramp.

Dergelijke ramp vertoont een onverhoeds en brutaal karakter dat haar doet gelijken op een militaire aanranding. Ze moet bestreden worden door de quasi ogenblikkelijke mobilisatie en tewerkstelling van krachtige en soepele middelen.

In ieder geval zal het leger een kern van in nood te werk te stellen middelen uitmaken daar zijn hiërarchische organisatie, zijn tucht, zijn grote en mobiele getalsterkte, zijn sterk en geschikt materieel, de gewoonte van zijn kaders met massa's mannen om te gaan en op het terrein vlugge beslissingen te nemen, altijd een volmaakt werktuig er van voor de eerste dagen zullen maken.

Daarenboven beschikt men ook nog over een ander onmiddellijk beschikbaar organisme, van groot belang door zijn specialisatie en zijn bekwaamheid: Bruggen en Wegen; dit bestuur heeft een essentiële rol te spelen in de opvatting van de plannen en hun uitvoering daar het, alhoewel alleen over kaders beschikkend, een hoge technische waarde en een ruime ondervinding heeft, en daar het het probleem waarmee het zich dagelijks bezig houdt, grondig kent.

Wie ziet niet in dat deze twee organismen van onmiddellijke tussenkomst, Bruggen en Wegen en het leger, noodzakelijk in voeling moeten blijven met elkaar en dat het leger zich moet voorbereiden om in geval van nood, tot handelen over te gaan?

Hier zullen we ons een of twee suggesties veroorloven.

Zou men de genie-eenheden, ten minste deze die bij de bedreigde streken liggen, niet kunnen onderrichten in de stoppingswerken tot hier toe aan specialisten voorbehouden? Het gaat er niet om bressen als die van Wintham of van Berendrecht door het leger te laten stoppen maar wel om het werken te laten uitvoeren, welke het vergroten van de bressen moeten beletten. Een paar stevig geballaste matten, gestrand om ten minste de bodem en de randen van een breuk te behoeden, zouden vele zorgen kunnen besparen. Wij denken dat de genieonderofficieren met hun schranderheid en hun aanpassingsgave zonder grote moeite de techniek van het bouwen van matten zouden kunnen verwerken en dat de eenheden die de tradities van het Pontonniersbataljon hebben overgeërfd bekwaam zijn, zulke matten voort te slepen en te stranden, zelfs bij hevige stroming: het probleem lijkt veel op dat van het plaatsen van brugdelen op de aan de vloed onderhevige waterlopen.

Wat de tussen Openbare Werken en het leger in te richten verbinding betreft, zou deze niet kunnen geschieden door lange proeftijden van jonge genieofficieren in de verschillende diensten van Bruggen en Wegen? Deze proeftijden zouden van aard zijn wederzijdse achting tussen de burgerlijke en militaire ingenieurs te doen ontstaan en zouden aan deze officieren toelaten zich op volmaakte wijze op de hoogte te stellen van het net van de Belgische waterwegen.

Hun activiteit zou meer bepaald volgende gebieden kunnen bestrijken: voorspelling van de getijden, voorspelling van 't wassen van het water in de waterlopen, zelfs in deze die aan de getijden niet onderworpen zijn, invloed van het wassen op het overschijden van waterlopen, geologische en topographische studie van de overstromingspanden, werken tot beperking van deze panden.

Ze zouden ook een kern officieren uitmaken die volkomen geschikt zouden zijn om in tijd van nood het optreden van het leger voor te bereiden en te vergemakkelijken, door bij voorbeeld deel te nemen aan het opstellen van de plannen waarvan hoger sprake.

En meer nog: de kunst inundaties te veroorzaken staat dicht bij de kunst zich tegen overstromingen te verweren.

Het geniewapen heeft op dat gebied kostbare ervaring opgedaan in 1914-18, maar deze ondervinding is reeds veertig jaar oud en het schijnt ons toe dat onze jonge militaire ingenieurs door concrete studies ter plaatse naast gespecialiseerde en zeer bekwame ingenieurs hun theoretische cursussen van de Koninklijke Militaire School zouden kunnen aanvullen en zich also voor hun hoogste opdracht voorbereiden: de verdediging van hun Land.

